

**PROBLEMA REFUGIAȚILOR ÎN TIMPUL ADMINISTRAȚIEI MILITARE
MAGHIARE DIN NORDUL TRANSILVANIEI.
CAZUL JUDEȚULUI SATU MARE**

SÁRÁNDI Tamás

Keywords: *Second Vienna Award, military administration, refugees, statistical research*

Abstract: The most delicate issue of the 1940-1944 period was the refugee problem. On the one hand, a large number of civilians on both Romanian and Hungarian sides were affected, on the other hand, their placement caused a huge strain on both populations.

At the same time, this is the topic that stirs most passion both within public opinion and historiography, since it caused a trauma for several hundreds of thousands of people. Expulsion in mass, the first and most intense wave of flight took place during the period of military administration, therefore the refugee problem is tightly linked to this era.

Although it has a large bibliography, the issue has still hardly been unfolded, one of the proofs being the disagreement between the two sides regarding the number of the refugees. Instead of insisting on the number, another approach seems to be the solution. A statistical research would probably give a better answer as to whom, in what number and for what reason left the country. This study aims to analyze an existing registry and draw the appropriate conclusions. Since there is no way to do the research on a national scale, this analysis only reflects the military administration's period and is limited to Satu Mare county. It consists of a list drawn up by the military authorities of 1788 people who fled Satu Mare County in the autumn of 1940. The list contains eight items: name, address, place of birth, nationality, religion, trade, objects taken along and the reason for fleeing.

*

* *

Elementul cel mai problematic al perioadei 1940-1944 a fost fără îndoială chestiunea refugiaților. Explicația constă pe de o parte în numărul mare al acestora, pe de altă parte în efectul fenomenului asupra ambelor părți (atât română, cât și maghiară), găzduirea refugiaților supunându-le pe ambele la dificultăți majore. În același timp, această temă stârnește cele mai multe reacții din partea celor vizați, fie că este vorba de opinia publică, fie de istoriografie, deoarece a cauzat o ruptură în viața a sute de mii de oameni și – rostite sau nu – multe suferințe. Fenomenul este strâns legat de perioada administrației militare, din cauza expulzărilor în masă efectuate în acest timp. Primul și cel mai intens val de refugiați a fost rezultatul acestor expulzări.

Deși chestiunii i-a fost dedicată o vastă bibliografie, aceasta rămâne una dintre cele mai puțin exploatate până în ziua de azi. Istoriografia românească precedentă anului 1989 o privește ca pe o încercare de expulzare a întregii populații românești din Transilvania de Nord, bazându-și discursul pe suferințele refugiaților. Aproape toate studiile dedicate acestei perioade fac referire la temă și prin prezentarea unor destine individuale și, de multe ori prin mijloace naturalistice, evidențiază violența autorităților maghiare care a dus la refugiu sau la expulzare¹. Această abordare

---

¹ Volumul publicat de Mihai Fătu, considerat monografia epocii este de fapt o înșirare a sorților refugiaților români. Volumul constă din relatarea suferințelor mai multor refugiați, pe baza unor interviuri făcute cu aceștia. Mai pe larg,

prin prisma dramelor domină o direcție a istoriografiei românești până în ziua de azi².

Istoriografia maghiară nu recurge la aceleași metode, cea precedentă anului 1989 cuprinzând câteva exemple de critică/autocritică în ceea ce privește măsurile luate, respectiv eventualele brutalități comise de autoritățile maghiare împotriva naționalităților sau grupurilor persecutate³.

Caracterul neelucidat al chestiunii este dovedit și de faptul că, în ciuda numărului mare de studii dedicate temei, nu există un consens în ceea ce privește numărul refugiaților. Diferiți autori folosesc diferite cifre. După opinia lui M. Fătu, până în decembrie 1943 Transilvania de Nord a fost părăsită de 210 mii de români. Recunoscând faptul că valul de refugiați s-a diminuat în 1944, afirmă totuși că acest număr îi reprezintă doar pe cei luați în evidență, numărul real al refugiaților fiind mult mai mare și atingând la începutul anului 1945 cifra de 500 de mii⁴. Față de această informație exagerată, majoritatea cercetătorilor cad de acord asupra cifrei de 210 mii în cazul refugiaților români din Transilvania de Nord⁵, respectiv 190 de mii pentru maghiarii din Transilvania de Sud⁶. Aceste cifre par acceptabile, însă numărul exact al refugiaților rămâne imposibil de stabilit, în lipsa unei statistici realizate în acea perioadă. Astfel, discuția referitoare la problema refugiaților ar trebui axată pe alte principii, în loc să se rezume la o continuă estimare a numărului acestora.

O asemenea metodă ar putea fi tratarea unitară a celor două valuri de refugiați. Aproape toți autorii ignoră această variantă și majoritatea cercetătorilor români nici nu-i menționează pe refugiații din Transilvania de Sud⁷. O altă posibilă abordare ar fi examinarea problemei din punct de vedere social/al politicii sociale, respectiv analiza măsurilor luate de ambele părți pentru aprovizionarea și integrarea refugiaților. O a treia posibilitate ar fi așezarea problemei pe baze statistice, încercând să deducem tipurile de refugiați, numărul acestora și cauzele refugului din datele care ne stau la dispoziție.

În cele ce urmează, vom încerca să aplicăm cea de a treia variantă prin analiza unei baze de date existente. Pentru că stadiul actual al cercetărilor nu ne permite efectuarea investigației pe un eșantion național, vom publica date exclusiv referitoare la perioada administrației militare de pe teritoriul județului Satu Mare. Marea deficiență a acestei statistici și prin urmare a studiului bazat pe ea, este caracterul său nereprezentativ⁸, cauzat de lipsa referințelor privind anumite categorii sociale⁹, sau de cantitatea mare de date lacunare¹⁰. Cu toate acestea, statistica referitoare la județul Satu Mare este cea mai completă până acum și merită abordată separat.

vezi: Mihai Fătu-Mircea Mușat, *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României, septembrie 1940 - octombrie 1944*, București, 1985. Tot aici se încadrează și opera care prelucrează perioada administrației militare: Gheorghe I. Bodea-Vasile T. Suciuc - Ilie I. Pușcaș, *Administrația militară horthystă în nord-vestul României septembrie-noiembrie 1940*, Cluj Napoca, 1988.

² Referitor la istoriografia românească, vezi: Sárándi Tamás, „Észak-Erdély 1940-1944 közötti története a román történetírásban” (Istoria Transilvaniei de Nord între 1940-1944 în istoriografia română), în *Limes*, 2006/2, p. 131-138.

³ Ne referim în primul rând la cele două monografii consacrate perioadei: Csátári Dániel s-a axat în primul rând pe acțiunile împotriva stângii: Csátári Dániel, *Forgószélben. Magyar-román viszony 1940-1945. (În vârtjei. Relațiile maghiaro-române 1940-1945)*, Budapesta, 1968; Tilkovszky Lóránt a adus mai multe exemple care ilustrează conduita autorităților maghiare față de naționalități: Tilkovszky Lóránt, *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon, 1938-1941. (Revițiune și politica naționalităților în Ungaria 1938-1941)*, Budapesta, 1967.

⁴ Fătu-Mușat, *op. cit.*, p. 146.

⁵ Ottmar Trașcă, „Relațiile româno-ungare și problema Transilvaniei, 1940-1944” (I), în *Anuarul Institutului de Istorie D. A. Xenopol*, 2004, p. 342. Această cifră a fost acceptată și de M. Fătu, dar nu o consideră cifră finală.

⁶ Balogh Béni, „Az erdélyi magyar menekültkérdés szociális vonatkozásai 1939-1944 között” (Aspecte sociale ale problemei refugiaților maghiari transilvăneni 1939-1944) în *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára (Omagiul lui Kiss András cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani)*, Kolozsvár, 2003, p. 32.

⁷ Excepție fac Trașcă și L. Balogh prin studiile menționate mai sus, respectiv cea mai recentă sinteză referitoare la această perioadă a lui L. Balogh Béni: L. Balogh Béni, *The second Vienna award and the Hungarian Romanian relations 1940-1944*, New York, 2012.

⁸ Listele s-au păstrat în mod întâmplător, nu putem aprecia deci nici măcar numărul aproximativ al refugiaților.

⁹ De exemplu coloniștii români, respectiv datele celor care au plecat din orașul Satu Mare..

¹⁰ La unele categorii, această rată ajunge la 40-45% , uneori și mai mult.

Eșantionul

Bibliografia cea mai recentă este unanim de acord cu începutul acestui fenomen, primii refugiați fiind maghiarii din Transilvania de Sud, care și-au părăsit casa din cauza măsurilor luate de guvernul român. Cauzele plecării au fost concedierile și transferurile în masă, respectiv starea de spirit a opiniei publice¹¹. Administrația militară maghiară s-a văzut nevoită să facă față acestui prim val imediat după intrarea în Transilvania de Nord. În paralel, se desfășura retragerea administrației românești, care la rândul său a fost însoțită de un val de refugiați români. Reprezentantul guvernului maghiar a atras atenția în mod repetat asupra consecințelor măsurilor antimaghiare adoptate de guvernul român, dar acesta considera datele referitoare la refugiații maghiari drept exagerări. Văzând că refugiații nu mai scad în număr, guvernul Teleki a luat măsuri drastice și a expulzat în jur de 800 de intelectuali orășeni români, mai ales din Oradea și din Cluj¹². Acest pas a marcat definitiv relația dintre cele două guverne și a condus la perpetuarea problemei refugiaților pe tot parcursul administrației militare, dar și după retragerea acesteia.

În județul Satu Mare nu avem informații despre expulzări, dar valul bilateral de refugiați era continuu și aici. Reprezentanții locali ai administrației militare au fost luați prin surprindere de amploarea fenomenului și nu au fost pregătiți inițial pentru a face față corespunzător problemei. Deși au fost alocate sume mari de bani pentru aprovizionarea refugiaților, în multe acestea nu au fost suficiente nici măcar pentru întreținerea minimă, situația perpetuându-se pe mai multe luni de zile. Până la sfârșitul lunii septembrie au sosit în județul Satu Mare aproximativ 2500 de refugiați din Transilvania de Sud, 800 din aceștia în orașul Satu Mare¹³. Această cifră rămâne constantă pentru toată perioada¹⁴.

Deși nu au împiedicat plecarea românilor, ba chiar au avut un rol în decizia acestora de a părăsi Transilvania de Nord, autoritățile militare maghiare încercau să urmărească și să cuantifice fenomenul refugiului. La începutul lunii noiembrie au fost instruiți să-i înregistreze pe cei plecați, folosindu-se de formulare standardizate. Erau vizați mai ales cei refugiați din regiuni cu majoritate românească. Conscrierea a fost realizată de administrația militară locală, ajutată în caz de nevoie de jandarmerie¹⁵.

Autoritățile îi diferențiau pe refugiați, astfel încât s-a dispus clasificarea lor în 4 categorii: 1. cei care au plecat în luna de dinaintea deciziei de la Viena (august 1940); 2. cei care au plecat după decizia de la Viena, dar înainte de intrarea armatei maghiare (30 august – 5 septembrie 1940); 3. cei care au plecat de bunăvoie după intrarea maghiarilor (după 5 septembrie 1940); 4. cei expulzați de autoritățile militare¹⁶. Statisticile referitoare la refugiați au fost deci întocmite ulterior,

¹¹ Trașcă, *op. cit.*, p. 322.

¹² Trașcă, *op. cit.*, p. 324. Printre cei expulzați se afla și Nicolae Popovici, episcop ortodox de Oradea.

¹³ Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale, *Fond 15 Primăria Municipiului Satu Mare – Comandamentul militar maghiar* (în continuare DJASM-Primăria), *Szatzmárnémeti városi katonai parancsnok összejárása*, 1940 szept. 24 (*Conscrierea comandamentului militar al orașului Satu Mare, 24 septembrie 1940*), dos. 4, p. 134.

¹⁴ La sfârșitul lunii noiembrie, în oraș se aflau 861 de refugiați din Transilvania de Sud. DJASM-Primaria, *Szatzmárnémeti városi katonai parancsnok az 1. hadsereg közgazdasági csoportjának*, 1940 nov. (*Comandamentul militar al orașului Satu Mare către grupul administrativ al armatei 1, noiembrie 1940*) 15, dos. 8, p. 73.

¹⁵ Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale, *Fond 14 Prefectura Județului Satu Mare – Administrația militară maghiară* (în continuare DJASM-Prefectura), *1. hadsereg közgazdasági csoportja a vármegyei parancsnokoknak, 1940 nov. 4 (Grupul administrativ al armatei 1. către comandanții militari ai comitatelor, 4 noiembrie 1940)*, dos. 8, p. 92. Conscrierea refugiaților sud-ardeleni a început încă la mijlocul lunii octombrie, inițiativa pornind de la Comisariatul Național al Refugiaților din Ungaria. Șeful Statului Major a încredințat problema urmăririi refugiaților români Autorității Naționale de Control al Străinilor, înființând în acest scop patru centre. DJASM-Prefectura, *1. hadsereg közgazdasági csoportja a vármegyei parancsnokoknak*, 1940. okt. 18, (*Grupul administrativ al armatei 1. către comandanții militari ai comitatelor, 18 octombrie 1940*), dos. 5, p. 4-5.

¹⁶ Refugiații sud-ardeleni au fost împărțiți în 3 grupe: 1. cei care au sosit pe teritoriul Ungariei înainte de decizia de la Viena; 2. cei care au trecut după decizia de la Viena; 3. cei care proveneau de pe teritoriile nerestituite, DJASM-Prefectura, *1. hadsereg közgazdasági csoportja a vármegyei parancsnokoknak*, 1940 okt. 18 (*Grupul administrativ al armatei 1. către*

probabil cu ajutorul unor informații furnizate de populație. Autenticitatea și corectitudinea lor trebuie deci tratată cu simțul critic cuvenit. Conscrierea a fost continuată pe întreaga perioadă a administrației militare.

Aceste statistici s-au păstrat în număr destul de mare în cazul județului Satu Mare, dar păstrarea lor este una întâmplătoare¹⁷. Nu avem informații precise despre numărul românilor plecați din județ, știm doar că s-au păstrat datele a 1788 de persoane. Comparând datele statistice privitoare la românii din județul Satu Mare în cadrul recensămintelor din 1930 și 1941, reiese o diferență de 40.000 de persoane, cifră destul de mare. M. Fătu este de părere că 9% din populația de naționalitate română a părăsit județul. Astfel, pornind de la datele recensământului din 1930, aceasta înseamnă peste 13.000 de persoane. Pe baza datelor Ministerului Propagandei Naționale din România, din județul Satu Mare s-au refugiat 3740 de persoane¹⁸. Coroborând toate aceste informații, numărul refugiaților sătmăreni poate fi estimat la 10-15 mii de persoane.

Analiza datelor

La conscrierea efectuată de autoritățile militare au fost înregistrate – în cel mai fericit caz – opt tipuri de informații pentru fiecare persoană: numele, domiciliul, locul nașterii, naționalitatea, religia, ocupația, bunurile luate de refugiați în momentul plecării, respectiv cauza plecării. În ciuda datelor incomplete, această conscriere merită să fie publicată datorită numărului mare de câmpuri înregistrate, majoritatea statisticilor similare cuprinzând doar numele, adresa și ocupația¹⁹. În unele cazuri, lacunele în informațiile oferite ating proporția de 40-45% (vezi anexa 1).

Voi încerca să realizez o analiză cât mai complexă a acestor date, urmând să le compar cu cele referitoare la orașul Baia Mare, respectiv cu alte date de la nivel național publicate în bibliografia de specialitate, și să trag concluziile de rigoare.

Categoria cea mai numeroasă (56,9%) a refugiaților este cea de a treia, din care fac parte persoanele care au plecat imediat după intrarea trupelor maghiare. În cazul celor 34,1% care și-au părăsit casa la vestea deciziei de la Viena, dar înainte de intrarea trupelor maghiare, nu poate fi vorba de nici un fel de violență. A patra categorie, reprezentând persoanele expulzate, însumează 7,1% dintre refugiați. O mică parte din acest procent cuprinde și persoanele care au ales de bunăvoie să plece, dar de la care organele militare au solicitat o cerere scrisă de expulzare²⁰. Formal, astfel, aceștia au fost incluși în cea de a patra categorie. Majoritatea celor 7,1% însă nu și-a declarat intenția de a părăsi Transilvania de Nord. Aceștia fac parte și în mod real din categoria expulzaților, indiferent dacă au fost determinați sau nu să semneze o cerere în acest sens. Dimensiunile acestei grupe pot fi estimate astfel doar prin comparație cu alte informații similare. Cel mai puțini numeroși sunt refugiații din prima categorie (1,7%). Cazul lor este și el unul ambiguu, deoarece aceștia au plecat înainte de decizia de la Viena (vezi anexa 1).

Analizând datele referitoare la domiciliul părăsit de refugiați, aflăm în mod surprinzător că aceștia au plecat în proporție de 46,4% din sate, și nu din oraș, cum era de așteptat. Localitățile centre de plasă au fost părăsite și ele în proporție mai mare (32,9%) decât orașele (23,4%), având în vedere că din cele 8 plăși sătmărene, doar două aveau orașe (Satu Mare și Baia Mare) ca centru²¹

---

comandanții militari ai comitatelor, 18 octombrie 1940), dos. 5, p. 4-5.

¹⁷ Listele s-au păstrat în fondul Prefectura Județului Satu Mare, în dosarul nr. 7, toate datele provenind de aici. În cele ce urmează nu voi mai indica acest lucru.

¹⁸ Arhivele Naționale de Istorie Centrală, București, *Fond Ministerul Propagandei Naționale*, dos. 994 și 1008.

¹⁹ La Arhivele Istorie Române se găsesc listele refugiaților români pe județe, dar în acestea apar doar cele trei date menționate mai sus. Egrý Gábor mi-a atras atenția asupra existenței acestor liste și îi mulțumesc și pe această cale. Studiul de față nu înlocuiește în nici un caz prelucrarea acelor date, doar le completează.

²⁰ DJASM-Prefectura, *Vármegyei katonai parancsnok utasítása a szatmár járási parancsnoknak, 1940. okt. 14 (Instrucțiunile comandamentului militar al comitatului către comandanții de plasă ai comitatului Satu Mare, 14 octombrie 1940)*, dos. 9, p. 155.

²¹ Lipsa datelor referitoare la orașul Satu Mare, care a fost probabil părăsit de cel mai mare număr de români, denaturează imaginea.

(vezi anexa 2). Analizând datele referitoare la domiciliu pe cele patru categorii²², se poate observa că cei plecați la vestea deciziei de la Viena au fost în proporție de 80% săteni. În rest, imaginea este similară cu cea generală, mai mulți plecând din centrele de plasă decât din orașe (vezi anexa 3).

Plasa părăsită în cea mai mare proporție a fost fără îndoială Baia Mare (36,7%), cauzele acestui fenomen fiind multiple. Pe de o parte, pe teritoriul plășii se aflau două orașe (Baia Mare și Baia Sprie), pe de altă parte, aceasta a fost zona cea mai industrializată a Transilvaniei de Nord, iar plecarea muncitorilor, respectiv a clasei de mijloc legate de industrie a contribuit la cifra ridicată a refugiaților băimăreni. Procentul mare al expulzărilor (43%) de pe teritoriul plășii se datorează aceleiași cauze: majoritatea întreprinderilor industriale au fost declarate întreprinderi de război, și până și muncitorii au fost supuși procesului de verificare²³. Cei care nu erau de încredere (în primul rând naționalitățile) au fost eliberați din serviciu sau expulzați.²⁴ Este surprinzător de mare numărul celor expulzați din plasa Oaș (43% din totalul de persoane expulzate). În stadiul actual al cercetării nu am găsit explicația acestui fapt²⁵ (vezi anexele 4-5).

După locul nașterii²⁶, majoritatea refugiaților erau sătmăreni, urmați de ardelenii de nord (7,2%) și de cei din Vechiul Regat (5,2%) (vezi anexa 6). Categoriile separate sunt structurate similar. Majoritatea celor din Regat au plecat încă înainte de intrarea armatei maghiare, fapt ușor de înțeles, căci existența lor era strâns legată de statul român, aceștia pierzându-și locul de muncă și expunându-se riscului unor represalii. Faptul că majoritatea expulzaților sunt sătmăreni se poate explica prin constatarea că, până la momentul expulzărilor, cei din Vechiul Regat plecaseră deja (vezi anexa 7).

Din analiza ocupației refugiaților reiese că peste o jumătate din ei reprezentau clasa mijlocie. Funcționarii (18,5%)²⁷ erau cei mai numeroși, urmați de profesori (18,1%) și intelectuali (12,5%) (vezi anexa 8). Faptul că cei mai mulți profesori au plecat încă dinaintea deciziei de la Viena confirmă teoria conform căreia aceștia rămăneau fideli idealului României Mari. Majoritatea funcționarilor (aprox. 1/3) a părăsit Transilvania de Nord după intrarea trupelor maghiare și concomitent cu retragerea administrației românești. 22% dintre muncitori au fost expulzați, fapt care validează afirmația de mai sus referitoare la întreprinderile de război (vezi anexa 9).

Analizați din punctul de vedere al naționalității, respectiv al religiei, majoritatea absolută a fost de naționalitate română (cifra de doar 70% se datorează în primul rând caracterului incomplet al datelor) și aparținea confesiunilor legate de naționalitate. 0,8% au fost maghiari, probabil membri ai unor familii mixte (vezi anexa 10). Românii refugiați sunt în majoritate greco-catolici, și 9,5% ortodocși. Biserica ortodoxă nefiind prezentă în viața județului înainte de 1918 (în județ existau 3 biserici aparținând ritului ortodox înainte de Unire), cei de religie ortodoxă desemnează în același timp categoria ardelenilor de sud sau cea a românilor din Vechiul Regat. În ceea ce privește religia, cele legate de evrei și de maghiari sunt mai frecvente decât naționalitatea propriu-zisă²⁸ (0% sunt de naționalitate evreiască, dar 0,7% de religie evreiască, 0,8% de naționalitate maghiară, dar 1% fac parte dintr-o religie specifică maghiarilor). Fenomenul poate fi explicat prin numărul mare de

²² Cei din prima categorie de refugiați nu au fost incluși în analiza pe categorii, pentru că numărul lor mic ar fi dus la rezultate distorsionate și ar fi influențat datele finale.

²³ DJSM-Primăria, *Hadijgyminisztériumi rendelet az alkalmazandókról, 1940. ápr. 22 (Ordonanța Ministerului Forțelor Armate cu privire la angajarea personalului, 22 aprilie 1940)*, dos. 6, p. 179.

²⁴ În momentul intrării armatei maghiare, procentul muncitorilor români angajați la mina din Baia Sprie a fost de 75%. Până la mijlocul lunii octombrie, comandamentul a redus această rată la 45%. DJASM-Prefectura, *Helyzetjelentés Felsőbányáról, 1940. okt. 18 (Raport asupra situației din Baia Sprie, 18 octombrie 1940)*, dos. 5, p. 8-9.

²⁵ Cauza ar putea fi păstrarea întâmplătoare a listelor celor expulzați sau personalitatea comandantului de plasă.

²⁶ Lipsa de date la această categorie este foarte mare, de peste 60%.

²⁷ După datele administrației militare de la sfârșitul lunii octombrie, teritoriul a fost părăsit de aproximativ 50000 de funcționari români. DJSM-Prefectura, *1. hadsereg közgazdasági csoportja a vármegyei parancsnokknak, 1940. okt. 28, (Grupul administrativ al armatei 1 către comandanții militari ai comitatelor, 28 octombrie 1940)*, dos. 10, p. 104.

²⁸ În primul rând credincioși romano-catolici, reformați, respectiv unitarieni.

treceeri de la o religie la alta în perioada interbelică (vezi anexa 11).

Unul dintre cele mai interesante puncte ale bazei de date este cea referitoare la bunurile pe care aceștia le-au luat cu ei. Aproape jumătate dintre refugiați (45,7%) au plecat cu câte ceva, 1/3 luându-și chiar bunurile mobile. Fenomenul contrazice discursul existent în bibliografia românească, conform căruia autoritățile maghiare i-au expulzat pe români fără să le permită să-și ia bunurile, chiar confiscându-le în cazul în care refugiații porneau la drum cu bagaje²⁹ (vezi anexa 12).

Cea mai importantă informație a acestei baze de date – care trebuie totuși tratată critic – se referă la cauza plecării. Motivul precauției este faptul că aceste chestionare au fost completate ulterior, conținând nu atât părerea refugiatului, cât a persoanelor din mediul său înconjurător – în primul rând a populației maghiare. În mod firesc, majoritatea refugiaților au plecat din cauza schimbării de regim. Cauza principală a refugiuului celor din prima categorie este locul de muncă, aceștia fiind foarte probabil oameni ajunși în Satu Mare în perioada interbelică. Un grup nou apare în interiorul categoriilor 3 și 4, cei care „au cerut de bunăvoie” să plece. După argumentele expuse mai sus³⁰, este vorba foarte probabil de cei care au fost expulzați, iar plecarea lor înregistrată ca fiind benevolă poate fi de fapt încercarea autorităților de a diminua numărul celor expulzați (vezi anexele 13-14). Privit în detaliu, acest grup (1/4 din totalul refugiaților) se proporționează astfel: 1/3 au plecat din cauza sentimentului național exaltat, iar 1/4 din cauza sentimentului antimaghiar (vezi anexa 15).

În cele ce urmează, voi compara aceste date cu cele din orașul Baia Mare. Scopul acestei comparații ar fi sublinierea diferențelor dintre datele orășenești și cele generale (de exemplu în ceea ce privește numărul celor plecați benevol și a celor expulzați). În cazul în care rezultatele acestei comparații sunt valabile, ar fi posibilă generalizarea tendințelor obținute din analiza acestor date.

După aplicarea modelului celor patru categorii folosit de autoritățile maghiare și în cazul Baia Mare, prima diferență importantă este lipsa totală a primelor două grupuri din cadrul refugiaților orășeni. 90% dintre aceștia fac parte din cea de a treia categorie, iar rata celor expulzați (9%) este – conform așteptărilor – mai mare decât pe plan general (7,1%). Luând pe rând fiecare punct al analizei, reiese că localnicii sunt mai numeroși (30,8%) decât la nivel județean (23,3%), deși ar fi fost normal să fie mai numeroși cei așezați în oraș în perioada interbelică, datorită potențialului locurilor de muncă. Este deopotrivă surprinzătoare rata mai mică a celor din Vechiu Regat (3,6% în cazul orașului, comparativ cu 5,2% pe județ). Analiza ocupațiilor a adus și ea câteva rezultate neașteptate. Proporția mai mare a intelectualilor (14,7% în oraș față de 11,7% pentru tot județul) și a funcționarilor (23,7% față de 9,6%) este explicabilă. Surprinzătoare sunt cifrele legate de cadrele didactice (11,2% în Baia Mare față de 18,1% pe județ), respectiv cele ale muncitorilor (11,4% față de 13,9%). Orășenii au plecat preponderent (2/3) de bunăvoie, aceștia fiind cel mai probabil de fapt expulzați. Cei plecați din cauza schimbării regimului sunt mult mai puțini (5,4%) (vezi anexele 16-19).

Compararea acestor rezultate cu datele de la nivel național este posibilă doar în ceea ce privește ocupația refugiaților. Conform celor publicate de O. Trașcă (cifrele preluate după Comisia de Ofițeri Italiano-Germană) ocupația refugiaților români se structurează astfel: 48 de mii de funcționari (24,3%), 20 de mii de liber profesioniști (10,1%), 14 mii de mici industriași (7,1%), 25 de mii de țărani (12,6%), 14 mii de elevi (7,1%), 43 de mii de muncitori (21,8%), 33 de mii alte categorii (16,7%)³¹. M. Fătu publică date diferite, preluate după organizațiile refugiaților: 30.740 (14%) țărani, 21.971 (10%) muncitori, 12.646 (5,7%) meseriași, 2.317 (1%) comercianți, 20.974 (9,5%) funcționari

²⁹ Acest fapt este confirmat și de instrucțiunile autorităților militare, pe baza cărora românii care pleacă de bunăvoie sau cei expulzați își pot lua bunurile mobile, alimente pentru 3 zile, bani sau efecte în orice cantitate. Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale, *Fond. 48 Prefectura Județului Mureș, Comandamentul Militar - Az Utasítás menekültek esetén ingóságok ki és behozatalára vonatkozó részrei 1940. okt. 11 (Părți ale Instrucțiunilor referitoare la transportul bunurilor mobile ale refugiaților, 11 octombrie 1940)*, dos. 8, p. 11. Acesta nu exclude totuși faptul că refugiaților le-au fost confiscate bunurile, chiar și în masă.

³⁰ Vezi cele spuse înainte de nota 19.

³¹ Trașcă, *op. cit.*, p. 342.

publici, 4.256 (1,9%) funcționari privați, 1.027 (0,7%) liber profesioniști, 4.658 (2,1%) servitori, 47.711 (21,7%) casnice, 24.083 (11%) elevi, 29.921 (13,6%) întreținuți, 9.702 (4,4%) alte ocupații, 1.254 (0,5%) preoți, 5.429 (2,4%) învățători, 942 (0,4%) avocați, 741 (0,3%) medici, 547 (0,2%) ingineri³². Calculând cu oricare dintre variantele de mai sus, datele obținute sunt foarte diferite și, prin concluzie, este imposibilă o generalizare a rezultatelor.

Concluzii

Conchidem cele prezentate mai sus printr-o recapitulare sistematizată a informațiilor. Persoanele care au făcut parte din eșantion și-au părăsit casele în proporție de 56,9% după intrarea trupelor maghiare, însă, conform statisticii după tipurile de localități, majoritatea sătenilor au plecat mai devreme, înainte de intrarea trupelor. Probabil elita lumii rurale a fost cea mai expusă, activitatea sa din trecut fiind mai bine cunoscută și memorată. Așa se explică și faptul că cei mai mulți refugiați proveneau din categoria intelectualilor săteni. În același timp se poate observa că intensitatea cea mai mare a valului de refugiați s-a înregistrat în zilele premergătoare intrării armatei maghiare, depășind media. Cei din Vechiul Regat își părăsesc și ei casele în aceste zile, probabil în urma pierderii locului de muncă, sau de frica unor eventuale represalii.

Referitor la domiciliul și originea refugiaților, putem concluziona că cei mai mulți au plecat din sate și majoritatea lor sunt născuți în județ, și nu așezați ulterior.

Majoritatea refugiaților săteni sunt funcționari și învățători, și, la polul opus, foarte puțini preoți au părăsit teritoriul. În cadrul refugiaților orașeni, intelectualii și funcționarii reprezintă cea mai numeroasă categorie, muncitorii și profesorii fiind mai puțini la număr.

Analizând naționalitatea și religia refugiaților este izbitoare proporția de 10% a ortodocșilor. Cunoscând structura religioasă a populației românești sătmărene, ritul răsăritean este în primul rând legat de ajunși în județ după 1918. Această informație poate sugera în același timp numărul celor așezați în Satu Mare în perioada interbelică. Aproximativ 1% din refugiați sunt evrei, respectiv de o religie maghiară, putând fi vorba despre persoane trecute la religia respectivă – în primul rând din cauza locului de muncă - sau despre membrii unei familii mixte.

Expulzații sunt în marea lor majoritate localnici, și nu persoane ajunse în județ în perioada interbelică, cum ar fi fost de presupus. O altă informație surprinzătoare a fost furnizată de analiza ocupațiilor expulzaților, cei mai mulți fiind muncitori. Întreprinderile de război din jurul orașului Baia Mare pot oferi o explicație în acest sens, originea și loialitatea muncitorilor fiind mai atent monitorizate în acel mediu. Conform așteptărilor, majoritatea expulzaților sunt orașeni. 2/3 au cerut de bunăvoie să plece, dar o parte dintre aceștia au fost totuși cel mai probabil expulzați.

Cei născuți în Vechiul Regat și-au părăsit casele în proporția cea mai mare înaintea intrării armatei maghiare, și de aceea formează un grup mai mic în categoria celor expulzați.

Teoria conform căreia refugiații nu și-au luat nimic din posesiunile personale în momentul plecării nu se mai justifică: aproximativ jumătate dintre refugiați au avut bagaj, iar 1/3 și-a luat chiar bunurile mobile.

În ceea ce privește motivul plecării, majoritatea celor din prima categorie s-au refugiat de frica pierderii locului de muncă. În general, refugiații și-au părăsit casele din cauza schimbării de regim, având sentimente naționale foarte adânci (1/3) sau puternice sentimente antimaghiare (1/4). Pentru că formularele refugiaților au fost completate ulterior însă, ele trebuie privite cu prudență, deoarece reflectă mai mult opinia celor din mediul refugiatului, decât cauza reală a refugiatului.

Mai multe întrebări rămân de clarificat în legătură cu această analiză, care vor putea fi eventual rezolvate prin analiza unui volum mare de informații noi. Una dintre acestea ar fi elucidarea expresiei „de bunăvoie”, ținând cont de faptul că autoritățile au fost cele care au declarat acest fapt și nu refugiatul în cauză. Rămâne de văzut dacă aceștia au fost de fapt expulzați. O altă problemă

³² Fătu-Mușat, *op. cit.*, p. 142.

ar fi verificarea cifrei de 7% reprezentând numărul celor expulzați și luarea unei decizii, dacă aceasta este prea mare sau prea mică. Ca ultimă întrebare, rămâne să decidem dacă persoanele care au plecat din Transilvania de Nord înainte de decizia de la Viena pot sau nu să fie considerați refugiați.

Compararea datelor referitoare la orașe cu datele generale a dus la rezultate contradictorii, ceea ce nu permite o generalizare a bazei de date la nivelul întregii Transilvanii de Nord, și a cărei valabilitate pentru județul Satu Mare este doar limitată. Această analiză poate fi deci considerată doar o posibilă nouă perspectivă în tratarea problemei refugiaților.

Sárándi Tamás

Muzeul Județean Satu Mare

Satu Mare, RO

t_sarandy@yahoo.com

Bibliografie:

Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale, *Fond 15. Primăria Municipiului Satu Mare – Comandamentul militar maghiar*

Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale, *Fond 14. Prefectura Județului Satu Mare – Administrația militară maghiară*

Bodea, Gheorghe I., Suciu, Vasile T., Pușcaș, Ilie I., *Administrația militară horthystă în nord-vestul României septembrie-noiembrie 1940*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1988.

Csatári Dániel, *Forgószélben. Magyar-román viszony 1940-1945. (În vârtej. Relația maghiaro-română 1940-1945)*, Editura Akadémiai, Budapesta, 1968.

Fătu, Mihai - Mușat, Mircea, *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României, septembrie 1940 - octombrie 1944*, Editura Politică, București, 1985.

L. Balogh Béni, „Az erdélyi magyar menekültkérdés szociális vonatkozásai 1939-1944 között” (Aspectele sociale ale problemei refugiaților maghiari transilvăneni 1939-1944) în *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára (Omagiu lui Kiss András cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani)*, Editura Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2003, p. 29-39.

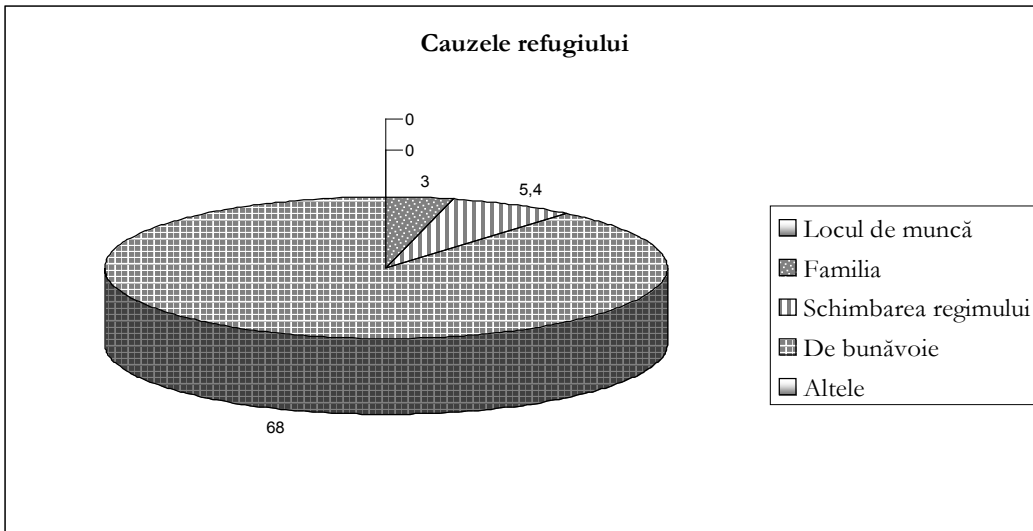
Sárándi Tamás, „Észak-Erdély 1940-1944 közötti története a román történetírásban” (Istoria Transilvaniei de Nord între 1940-1944 în istoriografia română), în *Limes*, 2006/2, p. 131-138.

Tilkovszky Lóránt, *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon, 1938-1941. (Revizie și politica naționalităților în Ungaria 1938-1941)*, Editura Akadémiai, Budapest, 1967.

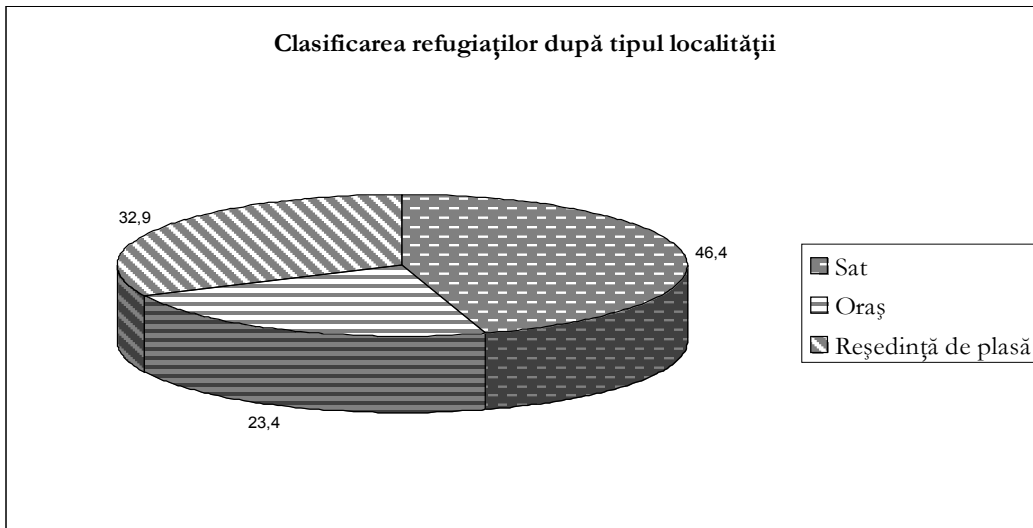
Trașcă, Ottmar, „Relațiile româno-ungare și problema Transilvaniei, 1940-1944” (I), în *Anuarul Institutului de Istorie D. A. Xenopol*, 2004, p. 311-349.

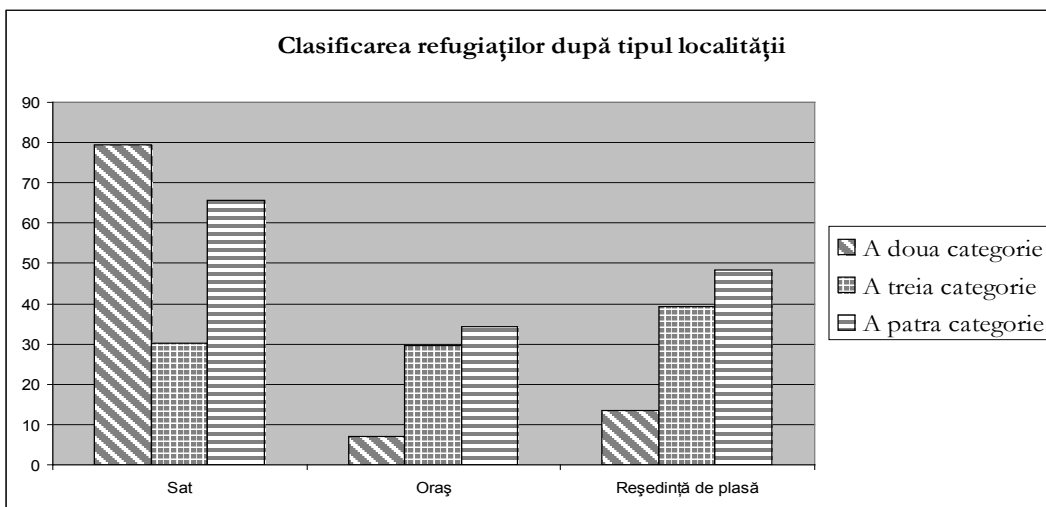
Problema refugiaților...

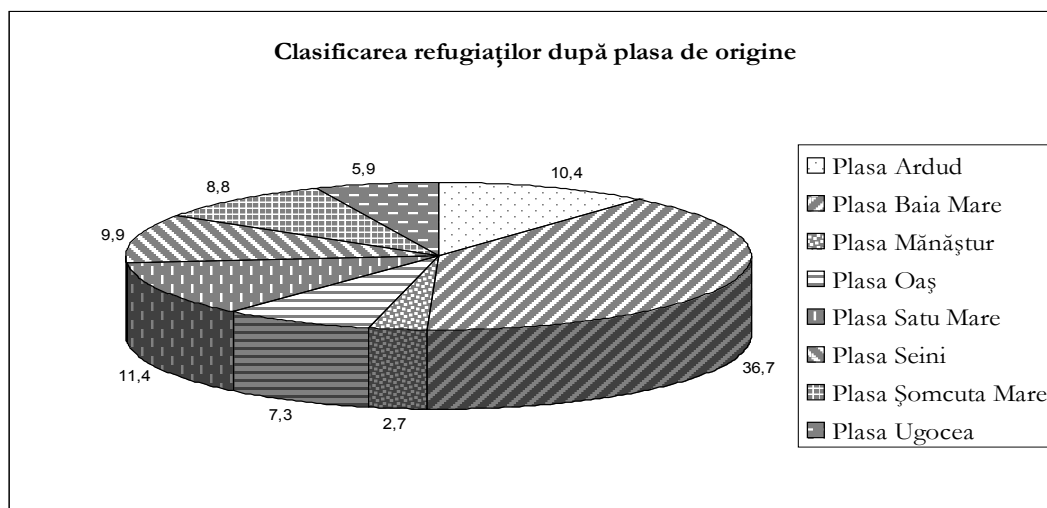
Anexa 1. Împărțirea pe categorii a refugiaților din Satu Mare plecați în perioada administrației militare

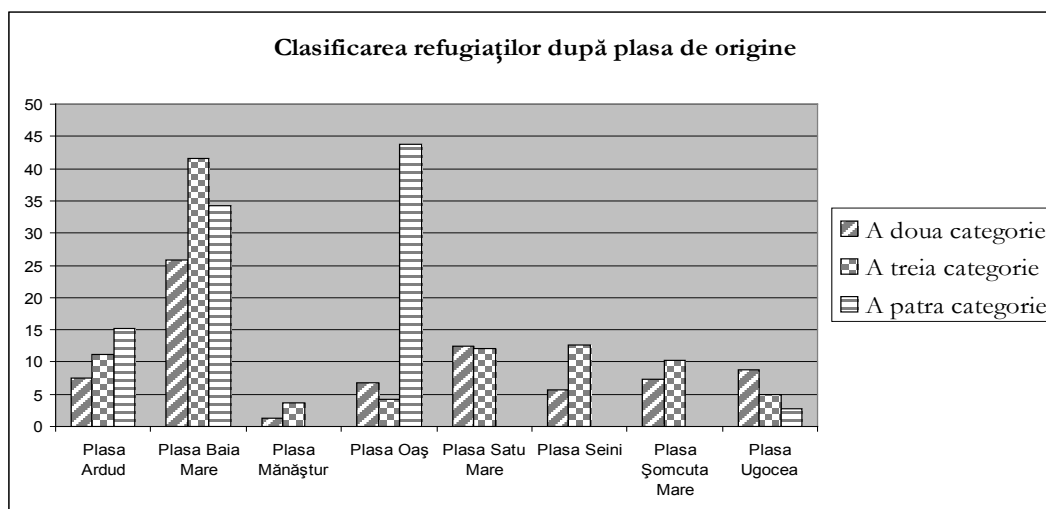
Anexa 2. Clasificarea datelor însumate ale refugiaților după localitate

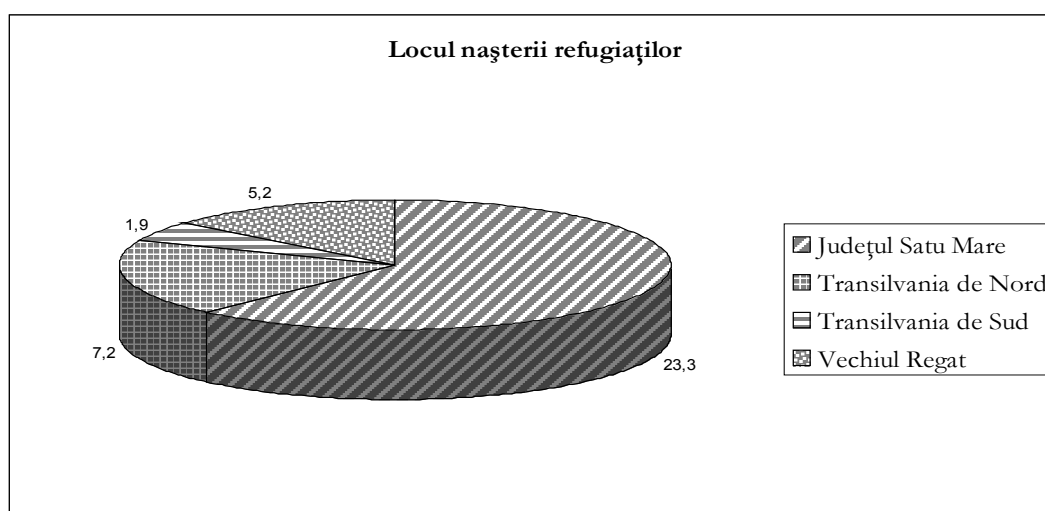
Anexa 3. Clasificarea refugiaților pe categorii, după tipul localității părăsite

Anexa 4. Clasificarea datelor însumate ale refugiaților pe plăși

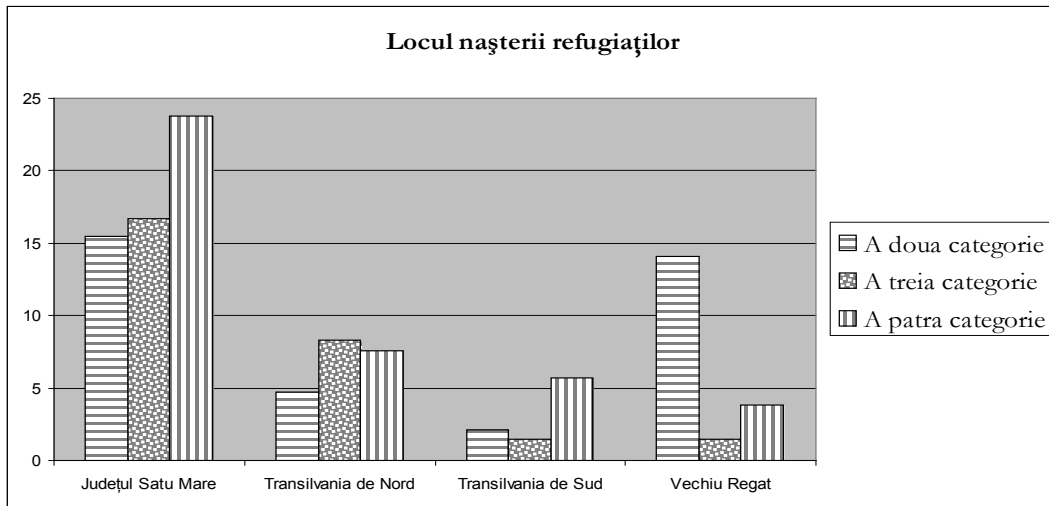

Anexa 5. Clasificarea datelor refugiaților pe categorii, după plasă

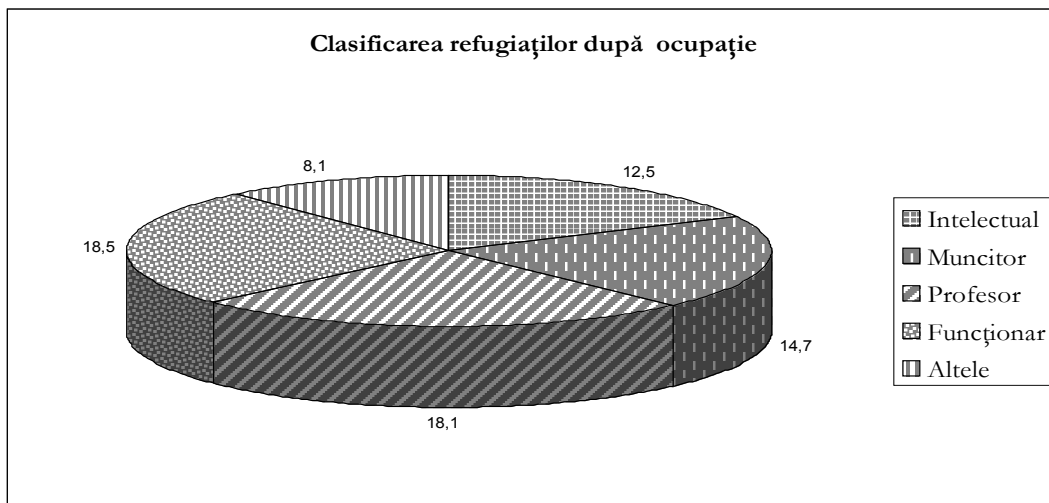

Anexa 6. Clasificarea datelor însumate ale refugiaților după regiunea de origine

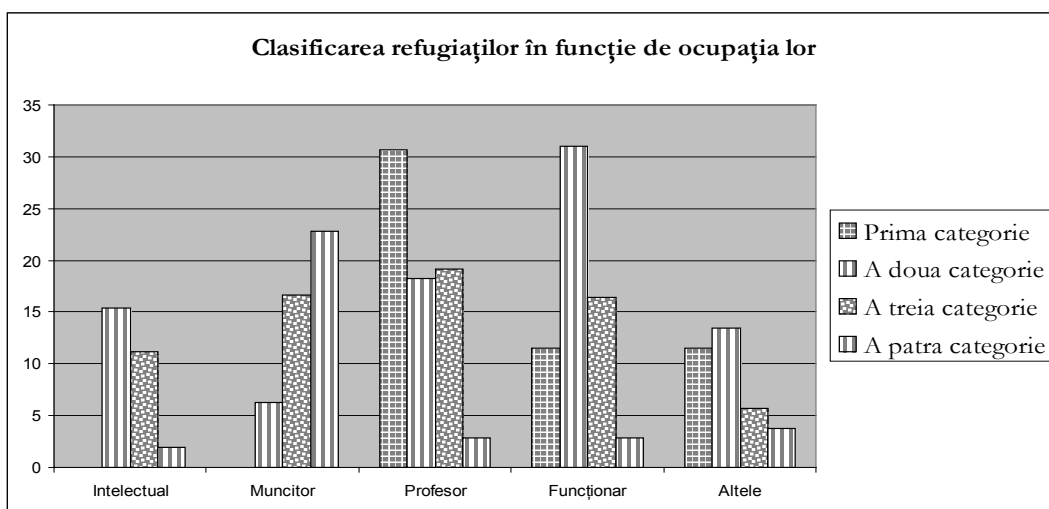
Problema refugiaților...

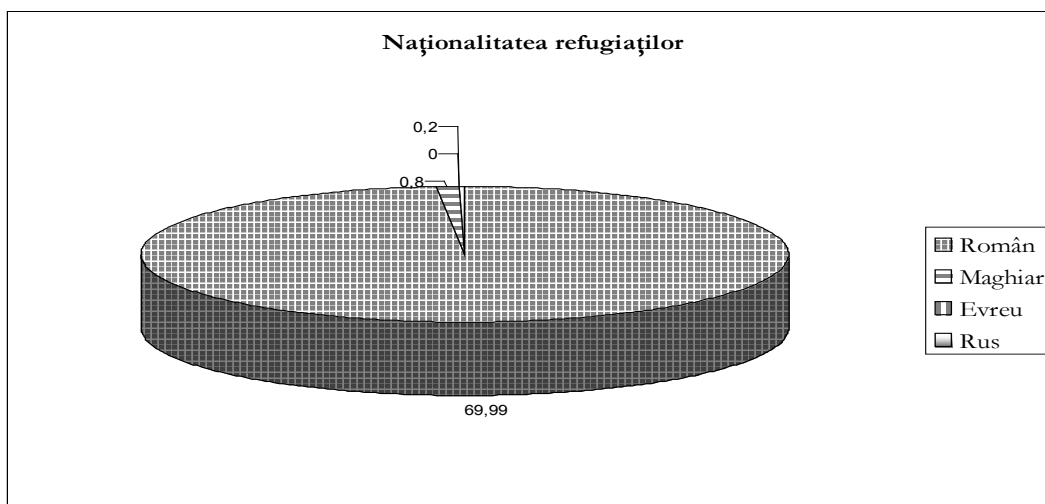
Anexa 7. Clasificarea datelor refugiaților pe categorii, după regiunea de origine

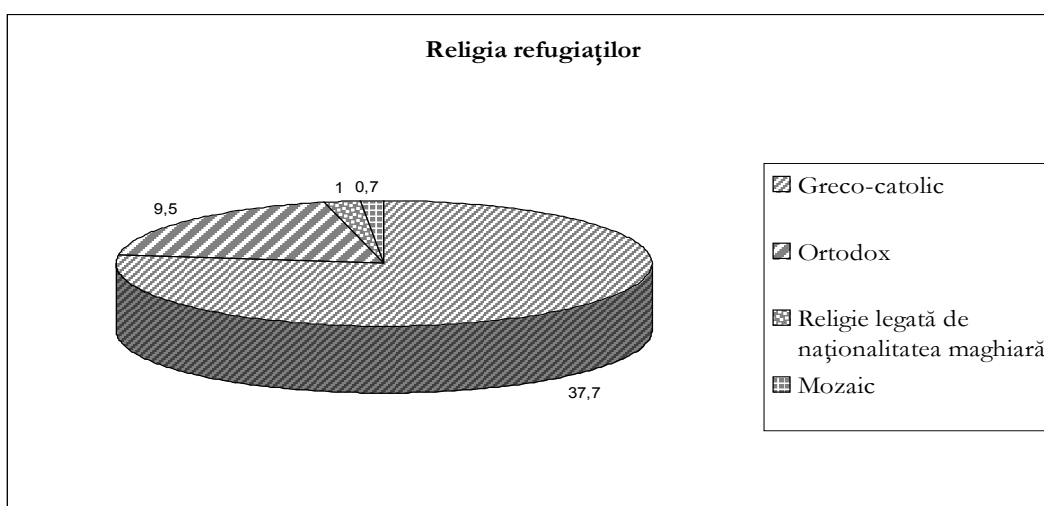
Anexa 8. Clasificarea datelor însumate ale refugiaților după ocupație

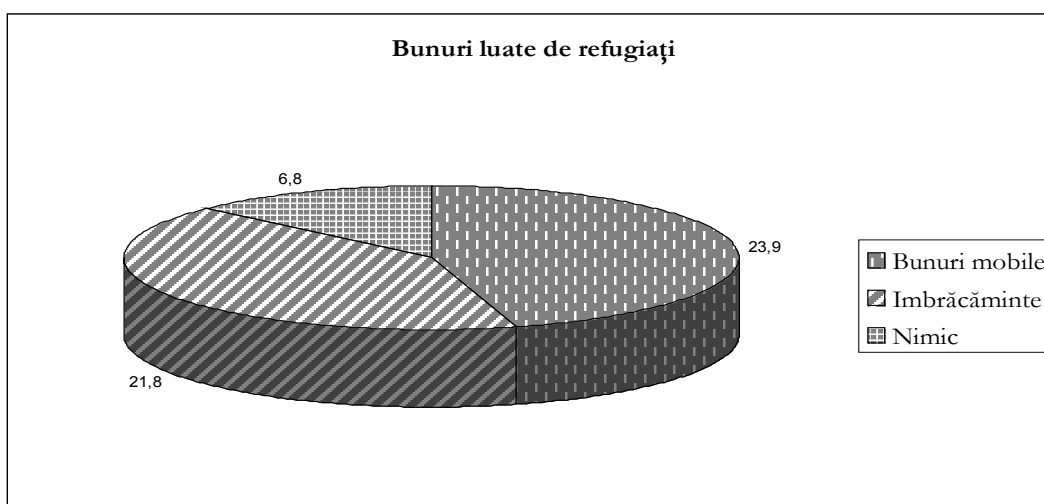
Anexa 9. Clasificarea datelor refugiaților pe categorii, după profesie

Anexa 10. Clasificarea datelor însumate ale refugiaților după naționalitate

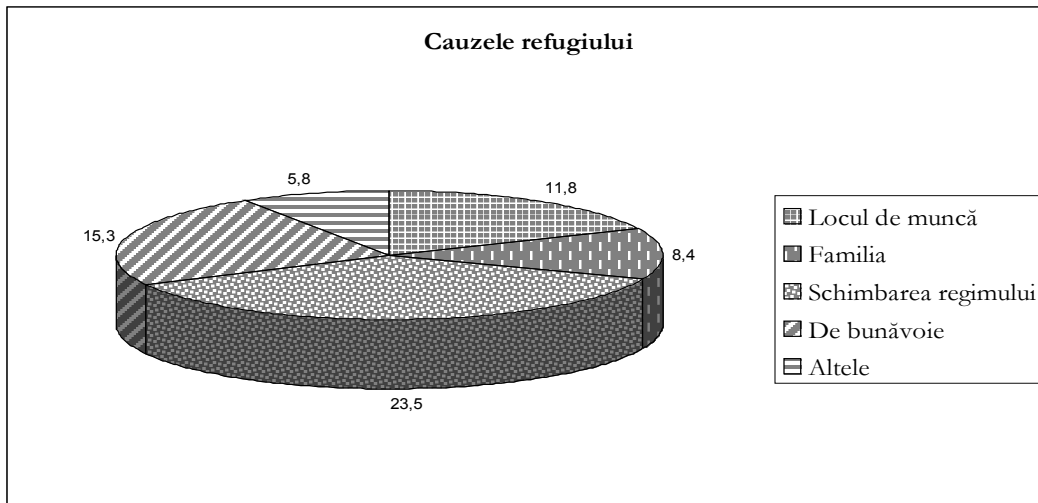
Anexa 11. Clasificarea datelor însumate ale refugiaților după religie

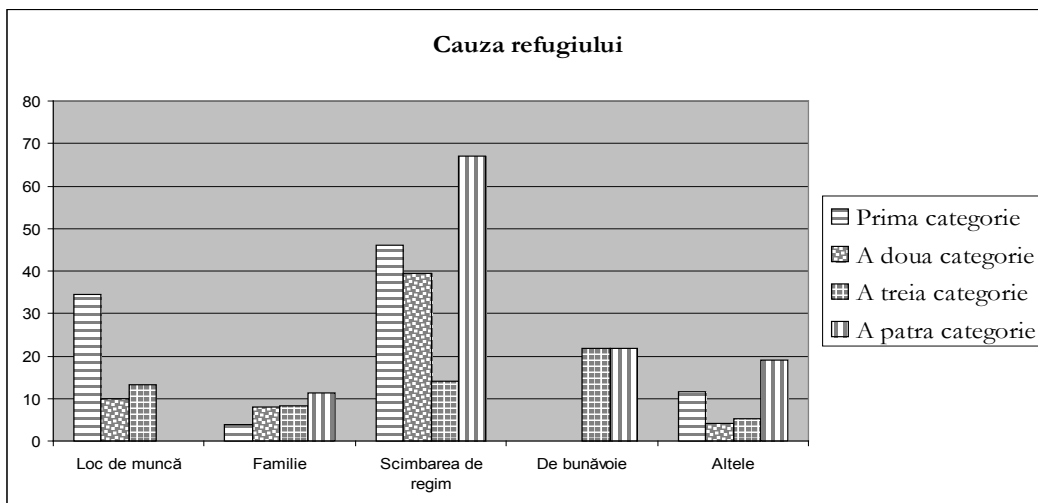
Anexa 12. Clasificarea datelor însumate ale refugiaților după bunurile luate

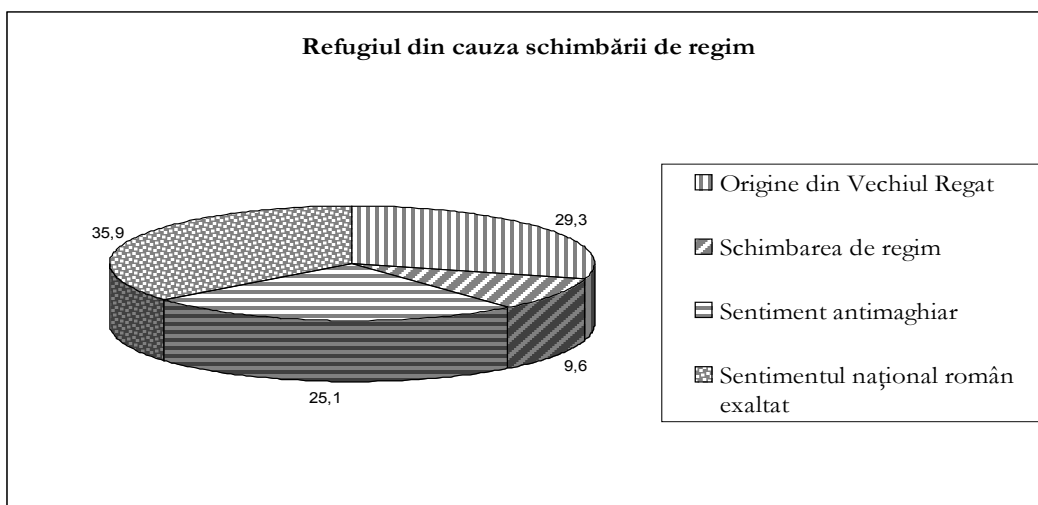
Problema refugiaților...

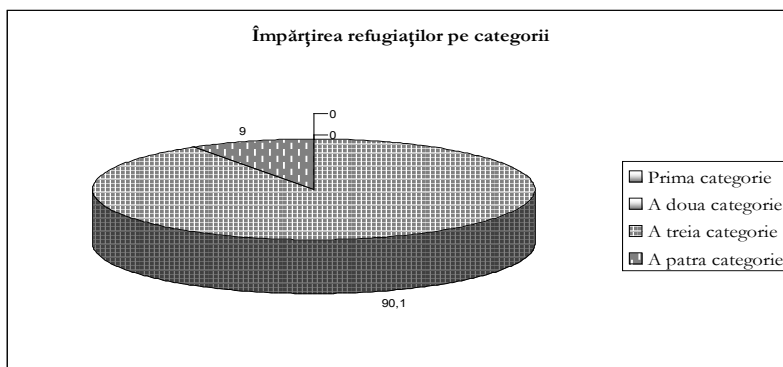
Anexa 13. Clasificarea datelor însumate ale refugiaților după cauza refugiului

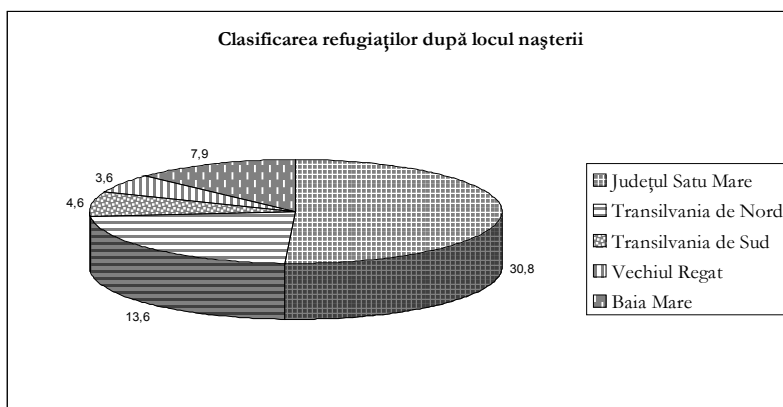
Anexa 14. Clasificarea datelor refugiaților pe categorii, după cauza refugiului

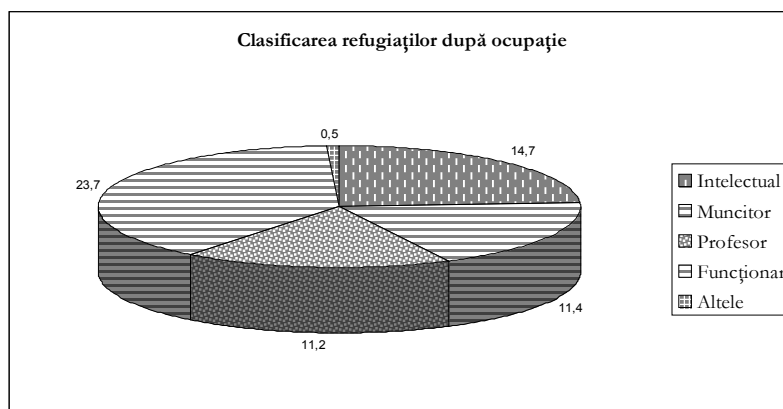
Anexa 15. Privire detaliată asupra grupului celor refugiați din cauza schimbării de regim

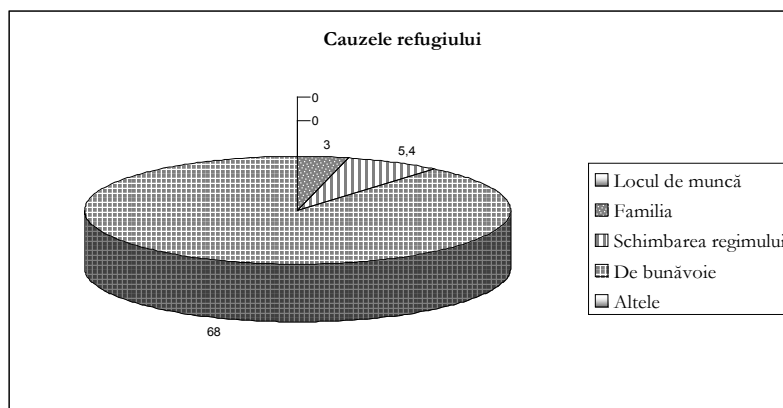
Anexa 16. Împărțirea pe categorii a refugiaților din orașul Baia Mare

Anexa 17. Clasificarea datelor refugiaților din Baia Mare după locul nașterii

Anexa 18. Clasificarea datelor refugiaților din Baia Mare după ocupație

Anexa 19. Clasificarea datelor refugiaților din Baia Mare după cauza refugiului